

הדף הקיומי
תובנות לחיים בסוגיות התלמוד
קדשים-נדה

הרב דוב ברקוביץ

הדרך הקיומי

תובנות לחיים בסוגיות התלמוד

קדשים-נדה

Dov Berkovits
Daf Yomi
Teachings for Life from the Pages of the Talmud
Kodashim–Nidda

דוב ברקוביץ
הדף הקיומי: תוכנות לחיים בסוגיות התלמוד
קדשים-נדה

עורכת ראשית: גילה פיין
עורכת משנה: תמי מגר, שירה פינסון
עוזר מחקר: אהרל'ה אדמנית
עריכה לשונית: יהודית שבתא, עבריתא - דנה רייך
עימוד: עדי רובין
עיצוב העטיפה: תני בייער
תמונת העטיפה: באדיבות מכון המקדש

© כל הזכויות שמורות לדוב ברקוביץ, 2018

ספרי מגיד, הוצאת קורן
ת"ד 4044 ירושלים 9104001
טל': 02-6330530 פקס: 02-6330534
www.maggidbooks.com

אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לאחסן במאגר מידע, לשדר או לקלוט בכל דרך או בכל אמצעי אלקטרוני, אופטי, מכני, או אחר כל חלק שהוא מן החומר שבספר זה. שימוש מסחרי מכל סוג שהוא בחומר הכלול בספר זה אסור בהחלט אלא ברשות מפורשת בכתב מהמוציא לאור.

מסת"ב 978-965-526-175-2 ISBN

נדפס בישראל 2018 Printed in Israel

יהא לימוד בספר זה
לעילוי נשמת

אליעזר בן איכל ברקוביץ
גולדה בת ברוך ברקוביץ

משה חיים בן ברוך ארליך
עלא בת ישראל ארליך

תוכן העניינים

הקדמה "לעתיד לבוא" - כבר כאן? xi

מסכת זבחים: הכמיהה לכפרה ולזיכוך

- א התכוונות ושגרה בעבודת ה' - פתיחתא לסדר קודשים . . . 1.
- ב הכיור - התכוונות הגוף והתקדשותו 13.
- ג זריקת הדם - יסוד החטא באדם וירידת השפע הא-לוהי . . . 25.
- ד קודשי גויים - "כי ביתי בית תפלה ייקרא לכל העמים" . . . 37.
- ה מזבח העולה - אש ומים, אדם ואדמה 49.
- ו קורבן העוף - יצריות ורוח, עבודת אדם כמעוף הציפור . . . 59.
- ז "המזבח מקדש את הראוי לו" - התקרבות מתוך החמצה . . . 67.
- ח הכפרה שבבגדי הכהונה - קדושה מתקנת את החטא 75.
- ט השוחט והמעלה בחוץ - בלעדיות העבודה בבית המקדש . . . 85.
- י סוד "כל הרואה" בשילה - חתימה למסכת זבחים 97.

מסכת מנחות: העלאת הלחם ורזי הדעת

- יא איסור טרפה במקדש - שלמות חיצונית ושלמות פנימית . . . 111.
- יב פיגול - כוח המחשבה להפריד או לאחד 125.
- יג מנורה של אותיות 135.
- יד התפילין - ארון ברית אישי 147.
- טו "כל המנחות באות מצה" - האדם היוצר והנצח 157.

- טז פסח, מצה ומקדש - העלאת הלחם לשורשו 169
- יז ספירת העומר - ספירה מתוך געגועים 181
- יח משנתו של רשב"י - הנסטרות כנגלות 191
- יט "אחד המרבה ואחד הממעט" - חתימה למסכת מנחות 199

מסכת חולין: תיקון התאוה

- כ גאולת תאוות הבשר - פתיחתא למסכת חולין 211
- כא "כיצד מבדילין" - ברוך המבדיל בין קודש לקודש 221
- כב על הטרפה ועל השחיטה - לקחת את החיים בידיים 233
- כג בשר כשר - בין חומרות לבין אמתה של תורה 247
- כד סימני הכשרות - רזי מעשה בראשית 255
- כה "בהמה המקשה לילד" - מבצר הטהרה שברחם 265
- כו כיסוי הדם - היטהרות מידות האדם במעשה השחיטה 275
- כז בשר בחלב א - עיצוב שולחנו של היהודי 287
- כח בשר בחלב ב - פירות החיים וברכת הבורא 299
- כט שילוח הקן - שורש הדעת של האדם 309

מסכת בכורות: הקדושה הסגולית ועיצוב החברה והמשפחה

- ל "הלוקח עובר חמור" - מהותה של קדושת ישראל 323
- לא סבי דבי אתונא - חידות בשפת הנחש וחכמת התורה 335
- לב "אנשי קודש תהיון לי" - אמון ונאמנות בחיי החברה 347
- לג "יש בכור לנחלה" - ניצני החיים והקדושה 359

מסכת ערכין: האינסוף בחיי האדם ובנפשו

- לד "אין פוחתין משני נבלים" - השיר והנגינה כעבודת ה' 373
- לה "יש בערכין להקל ולהחמיר" - הדיבור והארס שבו 387
- לו הקדש ביובל - בעלות שמים במלכות האדם 399
- לז הלכות גאולה ויובל - קדושת השכינה וקדושת העם 409

מסכת תמורה: יצירת הקדושה וחילולה

- לח "הכול ממירים" - שורש הקדושה ושורש המרי 423
לט הנקברים והנשרפים - מדרש סמוכין 435

מסכת כריתות: יסודות הברית ויסודות היצירות

- מ "שלושים ושש כרתות" - הברית מצד האדם ומצד ה' . . . 449
מא "ארבעה מחוסרי כפרה" - חטאים בבלי דעת. 459

מסכת מעילה: החיות והקדושה שבפסולת ובשיקוץ

- מב מעילת הדם והדשן - ייחודיותו של מזבח הקטורת. 473
מג "טומאתו ושיעורו שווין" - יניקת הטומאה משורש החיים . . 485

מסכת תמיד: "ולזמר לשמך עליון"

- מד "השיר שהיו הלויים אומרים במקדש" - חתימה בשיר. 501

מסכת נידה: ברכת הרחם

- מה "כל הנשים דיין שעתן" - החיים בצל ספק הטומאה. 513
מו כתמים - ההקלות והחומרות. 525
מז "יצירתו כיוצא בו" - תשעה חודשים של גן עדן 535
מח "דם הנידה ובשר המת" - חידת נצחיות החיים 549

- הערות 561
מפתח פסוקים 607
מפתח חכמים 613
מפתח נושאים 625
אודות המחבר 649

הקדמה

"לעתיד לבוא" – כבר כאן?

1. "טבעיות הקדושה הפנימית"

הרב חיים הירשנזון (1857-1935, להלן: הרח"ה), שפעל במחצית הראשונה של המאה העשרים, היה אחד מגדולי רבני הציונות הדתית, ואולם שמו כמעט אינו מוכר כיום גם בקרב ציבור זה, חכמיו ותלמידיו. כל המעיין בכתביו הרבים איננו יכול שלא להתרשם מידיעותיו העצומות בכל חדרי התורה ומדעתו הרחבה בתחומי ההתחדשות הלאומית בעם ישראל והתחייה הציונית. רבים מתארים אותו כדמות מופת הקרובה ביותר בעמדותיו, בהגותו ובאישיותו לראי"ה קוק; הוא אף נפטר בשנת 1935, שבועיים לאחר פטירתו של הראי"ה. בכתביו נמצא שוב ושוב את הביטויים "אתחלתא דגאולה" ו"עקבתא דמשיחא" כתיאור ההתעלות וההתרגשות שחשו יהודים רבים בעקבות הצהרת בלפור.

הרח"ה נולד בצפת להורים שהיו מראשוני "חובבי ציון" ועלו לארץ ישראל בשנת 1848. הוא היה ממקימי "בית הספרים אברבנאל" בירושלים, שהיה הבסיס לספרייה הלאומית, וכן היה חבר ב"ועד הלשון העברית", שהפך כעבור זמן לאקדמיה ללשון העברית. בעקבות חרם מצד חוגים ביישוב הישן עבר בשנת 1903 לאיסטנבול, שם

ניהל בית ספר שפעל בשפה העברית, וכן נשלח משם כציר לקונגרס הציוני בכאזל. כעבור זמן קצר עבר להתגורר במזרח ארצות הברית ושירת כרב. בשנת 1919 - ובלשונו: "שנה שנייה להכרת ממלכות הברית את זכותנו לארץ ישראל" - יצא לאור חלקו הראשון של ספרו ההלכתי **מלכי בקדש**, אשר בו הוא מתמודד עם סוגיות היסוד של הקמת ריבונות בארץ ישראל על בסיס התורה. בין הנושאים הנידונים בספר: צורת השלטון ומינוי דיינים, הכניסה למקום המקדש וההצטרפות לגרוד העברי.

אחד הנושאים שהרח"ה דן בהם בספרו - כפי שכתב זאת בתחילת **מלכי בקדש**: "בין השאלות הרבות אשר תתחדשנה עתה עת עבור עם ישראל מתקופה לתקופה, מתקופת הגולה ושעבוד מלכויות לתקופת אתחלתא דגאולה ועקבתא דמשיחא"¹ - היה שאלת חידוש הקרבת הקורבנות בזמן הזה. בצד דיון מעמיק ומפורט בסוגיות התלמוד הקשורות לשאלה זו נותן הרח"ה את דעתו גם למשמעות הפנימית והקיומית של עבודת הקורבנות, ולהשלכותיה של משמעות זו על השאלה המעשית של חידוש העבודה בזמן הזה. וכך הוא כותב:

ואז לפי נבואת יחזקאל [שבה מתואר חידוש העבודה בבית המקדש השלישין] לפי פשוטה, שנאמרה על אחרית הימים האלה, יהיה גם מנהג הקורבנות לפי המושג אשר ישיגו אז בהם, אשר לא נוכל עתה להביעו, ולא שווה כלל ההשתדלות להבינו, כי "הדיבור במה שלא יושג איולת", אמרו החכמים הקדמונים. ועל כהאי גוונא [כגון זה] שאלו תמיד חז"ל בתמיה, "הלכתא למשיחא" - כשיבא אליהו יורנו! אבל זה פשוט שבימי דעה אלו [ברוב המקומות ההדגשות הן שלי, ד"ב] לא יהיה בהם המושג לרצות פני א-ל "ברבבות נחלי שמן" (מיכה ו, ז). ובכלל אמרו על נבואת יחזקאל, "פרשה זו אליהו עתיד לדורשה" (מנחות מה ע"א). וכבר חפצו לגנוז ספר יחזקאל מפני שדבריו סותרים לדברי תורה, עד שהעלה חנניה בן חזקיה בן גוריון שלוש מאות גרבי

הקדמה: "לעתיד לבוא" – כבר כאן?

שמן ושמו לילות כימים לדורשו (שבת יג ע"ב, חגיגה יג ע"א). רוצה לומר [שרצון] לפרשה דרך דרש לא בדרך פשט, כי פשטו לא מתקבל, וכאשר איננה מתקבל לתורה, כפי שכתבו שאיננו מתקבל לסברא. בחדושי הרח"ה לנמוקי רש"י על התורה (תצוה [שמות] כט, יד) ביארתי שמחלוקת תנאי ואמוראי היא אם בכלל נאמרה נבואת יחזקאל על העתיד... ורבי יהודה, אשר חשבה על אחרית הימים, אמר: אליהו עתיד לדורשה ואין לנו עסק עתה אִתָּה. כששמע רבי יהודה השקפת רבי יוסי כי כולה [נבואת יחזקאל] על בית שני נאמר אמר לו: "תנוח דעתך שהנחת את דעתך", אשר לא שקטה בתירוץ שאלהיו עתיד לדורשה, כי לכו לא חפץ לחשוב שיהיה לעתיד לבוא, בעת תמלא הארץ דעה את ה' [ברור של תחיית האומה], אותו המושג בהקורבנות אשר השיגו העם הפשוט בהם בימי הבית. ואם שאלהיו ייתן בהם את המושג הגבוה אשר הכירו הנביאים בהם מאז, או עוד יותר גבוה, אבל לא היה יאות ליחזקאל לדבר להעם בזמנו על יעוד האחרון בלשון אשר הם יבינו כהמושג אשר הם משיגים... ויכול להביא לידי טעות גם בדורנו, אשר יחשבו בני אדם כי בשוב ה' את ראשית שבינתנו גם המה מחויבים עוד טרם יבוא אליהו לבנות בית לעולה וזבח, אשר לא כך תיארו עד זמן אליהו...

ותפילותינו הם שנזכה להזמן אשר נעשה הדברים האלה לפי המושג אשר יפרשו אליהו שעתיד לדורשה. ומפני זה יש לדעתי בתפלת המוספים כולם "ואת מוסף יום... הזה נעשה ונקריב לפניך כמצות רצונך", אשר לא נזכר "הרצון" בשאר מצוות התורה. שפשוט הוא כי אלקים צווה ברצונו באשר עשינו כרצונו? ! אמנם מפני שמצוות הקורבנות לא מובנים לנו בזמן הזה, ויודעים אנו שהמושג אשר חושב העם הפשוט בהם לחמו הנביאים נגדו, ויש בהם מושג נסתר אשר הכירו הנביאים ונכיר אותו כאשר "ישפוך ה' את רוחו על כל בשר" (על פי יואל ג, א), אשר הוא רצונו האמתי בהם, ואשר עליו ואמר בכל הקורבנות "לרצון" לפני ה'".²

חלקו העיקרי של דברי הרח"ה מתמקד בטענה שתקופתנו היא תקופת "דור דעה". נדמה שבכך הוא מתכוון לחיבור המיוחד שהוא ראה, בדומה לראי"ה קוק, בין האידיאליזם של חלוצי ארץ ישראל, וההתפתחות המדעית המשמעותית בכלל האנושות, לבין תקופת התחייה הלאומית והציפייה לגאולה. על רקע זה סובר הרח"ה (א) כי אסור לחזור להקרבת קורבנות באותו אופן שבו התייחס העם לקורבנות בימי המקדש - תודעה שנביאי ישראל יצאו נגדה; (ב) ש"בדור דעה" יש בסיס לצפות שהפך היותר נסתר ועמוק של גילוי רצון ה' בעבודת הקורבנות יתגלה וישמש יסוד לעבודת ה' זו, אך לא ברור שדבר זה יקרה לפני ביאת אליהו הנביא, המבשר את ביאת המשיח.

כאשר הגיע ספרו של הרח"ה מלכי בקדש לידי הראי"ה קוק הוא התייחס באריכות ל"תשובות" שעסקו בסוגיות היסוד של חידוש המלוכה בישראל. על דברי הרח"ה בעניין חידוש הקורבנות העמיד גם הראי"ה את שאלת תודעת העם בעת התחייה כאחת מנקודות השורש של הדין. בחלקם קרובים דברי הראי"ה לדבריו של הרח"ה, ובחלקם הם פונים לדרך אחרת ואף יש בהם נימת ביקורת:

ובענין הקורבנות גם כן יותר נכון להאמין שהכול ישוב על מכונו ונקיים בע"ה, כשתבוא הישועה, נבואה ורוח הקודש ישובו לישראל, כל האמור ביעודה כמאמרה. ולא נתפעל מהרעיונות של התרבות האירופאית, כי דבר ה' אשר עמנו הוא עתיד לרומם את יסודי התרבות כולם למדרגה יותר עליונה ממה שיוכל כל שיקול דעת אנושי לעשות. ואין ראוי לנו לחשוב שבקורבנות מונח הוא רק הרעיון הגס של העבודה המגושמה, אלא שיש בהם טבעיות קדושה פנימית,³ שאי אפשר שתתגלה ביפעתה כי אם בהיגלות אור ה' על עמו, ותחיה מקודשת תשוב לישראל - ואותה יכירו כל העמים כולם. אבל מסכים אני עם כבוד תורתו שאי אפשר לנו לגשת למעשה הקורבנות בלא הופעה של רוח הקודש גלויה בישראל. אמנם צפיה זו גם כן "לא נפלאה הוא... ולא רחקה", ויוכל היות ש"ופתאם יבוא אל היכלו הארון אשר אנו

הקדמה: "לעתיד לבוא" – כבר כאן?

מבקשים ומלאך הברית אשר אנו חפצים" (על-פי מלאכי ג, א – בהחלפת המילים "אתם" במילים "אנו") – ואז יבנה בית המקדש במהרה בימינו.⁴

2. "הכול תלוי במזל, ואפילו ספר תורה בהיכל"⁵

לאורך כל דורות הגלות היו הכמיהות לשיבת ציון, לקיבוץ הגלויות ולחידוש עבודת התמידים והמוספים כרוכות תמיד זו בזו. תפילות המוסף בשבתות ובחגים נתנו ביטוי מפורש לחלום המשולב הזה. הדיון בצד המעשי של העבודה בבית המקדש השלישי התעורר במלוא עוצמתו הודות לברכת ה' אשר עלינו בדורות התחייה הלאומית.

ידוע הדיון הנוקב שיזם הרב צבי הירש קלישר, שכתב בספרו **דרישת ציון**: "וזה נראה ברור ונכון כפי דרכנו אשר אמרנו למעלה שמתחילה יהיה קיבוץ נדיבי העם בלי נביא, ונביא ונקריב קורבנות על מזבח ה', ואחר כך יבוא גוג ואחר כך יבוא אליהו באחרית ושלמות הגאולה".⁶ הרב קלישר טען שיש חובה לבנות מזבח ולהקריב קורבנות כחלק מרכזי של השיבה לציון, ושאפשר לפתור את הבעיות ההלכתיות העולות לחסום את הדרך לחידוש העבודה.

כאשר הגיעו דברי הרב קלישר אל החת"ם סופר הוא פנה במכתב אל חותנו, הרב עקיבא איגר. הוא הסכים עם חלק גדול מטיעונו של הרב קלישר, אך סבר שאפשר ליישם את הדברים למעשה רק לגבי הקרבת קורבן פסח: "על כן לפי עניות דעתי לא צריכים לכוהן מיוחס, ונאכל שם מן הפסחים על כל פנים, שהותר טומאה בציבור בערב פסח, ולא צריך לשקלים ולא לכוהן הגדול".⁷ הוא גם העלה כמה שאלות עקרוניות בקשר לבניין המקדש, הקשורות לזיהוי כלי המקדש. עם כל זאת, אצל חלק משלומי אמונה ומקבלי עול המצוות נוצרה מידה מסוימת של ניכור כלפי חלום הדורות על בניין הבית וחידוש העבודה בו, בשל אי הנוחות המוסרית שחשו ביחס לעצם הריגתם של בעלי חיים גם, ואפילו בעיקר, לצורך עבודת ה'. את תקוותם לשינוי במהות העבודה הם ביססו על שלושה מקורות

עיקריים: דברי חז"ל במדרש רבה, דברי הרמב"ם במורה הנבוכים, וכמה הערות מפליאות של הראי"ה קוק בסוגיה. הנה עיקר הדברים:

רבי פנחס ורבי לוי ורבי יוחנן בשם רבי מנחם דגליא ומגליא, צרפת של ימינו: לעתיד לבא כל הקורבנות בטלין וקורבן תודה אינו בטל. כל התפלות בטלות, ההודאה אינה בטלה. הדא הוא דכתיב: "קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול פלה קול אמרים הודו את ה' צבאות וגו' [פי טוב ה' כי לעולם חסדו מבאים תודה בית ה' כי אשיב את שבות הארץ כבראשנה אמר ה']" (ירמיהו לג, יא) - זו הודאה; "ומביאין תודה בית ה'" - זה קורבן תודה. וכן דוד אומר: "עלי אלהים נדריך אשלם תודת לך" (תהלים נו, יג). "תודה" אין כתיב כאן, אלא "תודות" - ההודאה וקורבן תודה.⁸

מכמה התבטאויות של הרב קוק עולה לכאורה שהקורבנות, לפחות אלה שהם ממיני בעלי החיים, יתבטלו לעתיד לבוא. יתר על כן, הראי"ה כתב באופן חיובי על העצמת הרגישות המוסרית הכללית בתרבות האנושית, ובמיוחד על ההשלכות של רגישות זו על היחס לבעלי חיים:

אבל מהלך האידיאלים ההולכים ומתפתחים לא יישאר סגור לעד. כשם שתצא השאיפה הדמוקרטית החיצונה, על ידי ההשתכללות השכלית והמוסרית הכללית, כש"ולא ילמדו עוד איש את רעהו ואיש את אחיו לאמר: דעו את ה', כי כולם ידעו אותי, למקטנם ועד גדולם" (ירמיהו לא, לג), כן תצא השאיפה הצפונה למשפטי בעלי חיים מנרתיקה בבוא עתה, ומכשיריה הן המצוות, המוגבלות לחלק זה בייחוד.⁹

ברוח זו כתב הראי"ה על הקרבת קורבנות בהמה לעומת קורבנות המנחה, שהם מן הצומח:

הקדמה: "לעתיד לבוא" – כבר כאן?

בעלי חיים קרבים למזבח, חל בהם עצמם תיקון על ידי התעלותם להיות זבח לה', שכיון שאין בהם דעת אינם מגיעים להתעלות זו כי אם במעשה הנעשה בהם בהעלות לה' דמם וחלבם, שהם עיקר מכוון הנפש... אבל לעתיד לבא שפע הדעת יתפשט ויחדר אפילו בבעלי-החיים, "לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי כי מלאה הארץ דעה את ה'" (ישעיהו יא, ט); וההקרבה שתהיה אז של מנחה, מהצומח, תערב לה' "כימי עולם וכשנים קדמנית" (מלאכי ג, ד).¹⁰

ועוד כתב:

ויש לדרוש שחובת קורבנות בעלי חיים אינם אמורים כי אם כל זמן שהמקריבים הם רק הכהנים... אבל כשיהיה כשרים גם כן בכורות (שלעתיד לבוא יימחק חטא העגל), אז מטעם העילוי של בעלי חיים וכלל המציאות אין הבעלי חיים נהוגים, כי אם לחם ומנחה, לאות הכרת הטוב לעילוי... אמנם זה החזיון הוא לימים רחוקים מאוד, ויוכל היות שתיקון העולם בתחיית המתים יהיה [לפני זה, ואז באמת כמה עניינים ישתנו לפי ערך הזמן].¹¹

ממה שכתוב בקטע זה במפורש יש המביאים ראיות לכך שהראי"ה הבחין בין שתי תקופות של גאולה. בתקופה הראשונה, ובהתאם ליסוד שמצוות אינן בטלות, פוסקים על פי הרמב"ם שהמשיח יבנה את בית המקדש ויקריבו שם קורבנות; ובשנייה, המאוחרת והנעלה יותר, יביאו רק מנחות.

הרמב"ם במורה הנבוכים הסביר את הקורבנות בכך שבתקופת יציאת מצרים ומתן תורה נעשה פולחן עבודת האלילים בדרך של הקרבת קורבנות בהמה. כדי לתת לעם ישראל תרופה יעילה להשחתת קומת האדם בפולחן האלילים ציווה ה' לכוון את עבודת הקורבנות אליו בלבד, ולקיימה במקום אחד בלבד ורק בידי כוהנים. בהמשך כותב הרמב"ם דברים שמהם משתמע כי לאורך הדורות קיימת

מגמה של התעדנות והפשטה בדרכי עבודת ה', המרחיקה את האדם מהפגניות לא רק במטרת העבודה אלא גם בצורתה:

כי אי אפשר לצאת מניגוד לניגוד בבת־אחת, לכן אין אפשרות בטבע האדם שיעזוב את כל אשר הסכין אליו בבת־אחת. לכן כאשר שלח הא-ל את משה רבנו לעשות אותנו "ממלכת כהנים וגוי קדוש" (שמות יט, ו) על ידי שנדע אותו יתעלה... ונתמסר כליל לעבודתו... והדרך המפורסמת בעולם כולו, שהסכינו אליה באותם ימים, והפולחן הכללי שגדלו עמו, לא היה אלא להקריב מיני בעלי־חיים באותם מקדשים שהציבו בהן הצורות, ולהשתחוות להן ולהקטיר קטורת לפניהן - היראים והסגפנים היו באותם ימים דווקא האנשים המתמסרים כליל לשרות אותם מקדשים העשויים לכוכבים - לא הצריכו חכמתו יתעלה ועורמת־חסדו,¹² הנראית בבירור בכל מה שברא, שיצוונו עלינו לדחות את מיני דרכי פולחן אלה, לעזוב אותם ולבטלם, כי זה היה באותם ימים דבר שאין להעלות על הדעת לקבלו בהתאם לטבע האדם אשר לעולם נוח לו במה שהסכין אליו. הדבר היה דומה באותם ימים כאילו בימינו היה בא נביא הקורא לעבוד את הא-ל והיה אומר: "הא-ל ציווה עליכם שלא תתפללו אליו ולא תצומו ולא תשוועו אליו בעת צרה. עבודתכם תהיה רק מחשבה בלי מעשה כלל".¹³

אלא, כפי שכבר ציינו למעלה, פסיקת הרמב"ם המפורשת בעניין עבודת ה' בבית המקדש השלישי קובעת שהקרבת קורבנות בהמה היא חלק מהותי והכרחי של התחדשות חיי האומה.

המלך המשיח עתיד לעמד ולהחזיר מלכות דוד ליִשנה, הממשלה הראשונה, ובונה מקדש ומקבץ נדחי ישראל, וחוזרין כל המשפטים בימיו כשהיו מקדם: מקריבין קורבנות ועושין שמיטין ויובלות ככל מצותן האמורה בתורה.¹⁴

הקדמה: "לעתיד לבוא" – כבר כאן?

דיון זה מובא כאן בפרוטרוט משני טעמים:
א. בדור שבו הולך ומתאפשר, לראשונה מזה כאלפיים שנה, מימוש חלומם של יהודים רבים מספור מחייבת אותנו חשיבותו של הנושא להיכנס לעומק הסוגיות הנוגעות ועוסקות בחלום זה;
ב. בימינו נוצר פרדוקס בכל הקשור לעיון במסכתות סדר קודשים. ההתעסקות הרבה, הכמעט בלעדית, בשאלת הקרבת קורבנות בזמן הזה גרמה דווקא למידור של לימוד סדר קודשים, על הנושאים המגוונים והעשירים שבו, ומתוך כך הצטמצמה מאוד הבנתנו את ייעודו של בית המקדש בבניין שיעור קומתו של עם ישראל בעת הזאת.

בדורות האחרונים, מי הם אלה העוסקים בהעמקה במסכתות אלו? קבוצות שונות המעלות על נס את חובת בניין המקדש כעת, כגון "כוללים" של בריסק, או תלמידי החפץ חיים הממלאים את הוראתו להאיץ את ביאת המשיח באמצעות הלימוד הזה. ואולם מכל הדברים החיוניים הללו נוצר הרושם שלימוד משמעותי של סדר קודשים מצומצם ללומדים השולטים כבר בלימוד היותר מקובל, היינו: בסדר נשים ונזיקין, או לאלה שחלום בניין המקדש ממש בוער בקרבם.

מידור סדר קודשים בלימוד התורה שבעל פה משמעותו מידור של חלקים מרכזיים בתורת חכמי התלמוד ובחייו של כל יהודי. לדוגמה: רבי עקיבא מוזכר במשניות שבסדר קודשים לא פחות פעמים משהוא מוזכר בסדר נזיקין, ויותר מאשר בסדרי נשים ומועד. רבא, אחד החכמים המרכזיים בתלמוד הבבלי, מוזכר בסוגיות הגמרא שבסדר קודשים באותה תדירות כמו בסדר נשים.

מתברר אפוא שדווקא חלום תחיית האומה וחידוש העבודה בבית המקדש שם את היצירה המופלאה של חכמי התלמוד בעניינים אלו עצמם במעין "הסגר" תודעתי, המרחיק יצירה זו מדעתם ומנפשותיהם של יהודים רבים.

3. מקדש החיים

והנה, שעה שאני מעלה על הכתב חלק - חלק קטן ממש - מחכמה מעוררת השתאות זו אני נזכר כל העת בדברים ששמעתי בשנות שבתי על ספסל הלימוד בישיבות שונות, דברים שנאמרו על סדר קודשים כאילו היו יסודות אמונה שאין לערער עליהם. על מטרת הלימוד נאמר לנו שמאז החורבן - בשונה מן הסדרים האחרים של התלמוד - היא מצטמצמת לכך שהלימוד הוא בבחינת קיום מצות הבאת הקורבנות, ושגם הלומדים יהיו רק אלה המוכנים למסור את נפשם על זיכרון המקדש ועל חלום חידושו במהרה בימינו, אמן. ובשורה התחתונה נאמר לנו כי אין לשקוע בסוגיות אלו עד שלא מסיימים את "הסדרים הלמדניים", היינו: נשים ונזיקין. בקיצור, לימוד סדר קודשים הוא בחינת "הלכתא למשיחא"!

אך מי שמעמיק בסוגיות סדר קודשים מגלה מציאות שונה לחלוטין. כבר מהסוגיה הראשונה של מסכת זבחים, המסכת הראשונה בסדר קודשים, מתברר כי מידורן של מסכתות אלה בסדר יומן של קהילות ישראל הוא גם מידור של חלקים חיוניים ביותר בנפש האדם. הסוגיות מרתקות ומחיות, ובעיקר - מכוננות דעת וערכי חיים לא פחות ממה שנמצא בסדרים האחרים. הבעיה איננה בסדר קודשים: הבעיה היא בגישה, בצורת השאלה, בציפייה, ובעיקר - בחיפוש אחר החיים, ולא רק אחר הזיכרון והחלום.

כיצד אפשר לעצב דמות של אדם בוגר בלי להתוודע לדיונים העקרוניים בדבר הדרך שבה הופכים אכילת בשר לפעולה מוסרית, ולא לחילול הבריאה שברא מלך מלכי המלכים? מי הפך את מסכת חולין לזירה שרק הלומדים לסמיכה לרבנות רשאים לבקר בה? כיצד יצמח יהודי שלם בלי להתוודע לסוגיות הנוקבות בענייני תוכחה ולשון הרע שבמסכת ערכין? כיצד הפכה קדושת הדיבור לנושא לימוד בספרי החפץ חיים ב"סדר מוסר", בעוד שדווקא הברור והעיון, כדרך הלמדנים, בשיטות העקרוניות של גדולי חכמי המשנה והגמרא

הקדמה: "לעתיד לבוא" – כבר כאן?

הם היכולים לעצב דעת ורצון? ועוד: במסכת ערכין, ולאחר מכן גם במסכת תמיד, נמצאת הסוגיה, המחיה את הנפש ומטהרת אותה, על המוזיקה כנדבך חיוני בעבודת ה'. מדוע מי שאמון על תורות חסידיות ילמד זאת רק שם, ולא מתוך שורשי הדעת מכווני החיים של המשנה, על הרזים הגלומים בה?

ואם נפנה לדיונים ביסודות עבודת הקורבנות עצמה, הרי שגם שם נמצא את עצמנו מתעשרים מעומק חוכמת התורה וחוכמת הנפש, הדרות בכפיפה אחת אצל אבותינו חכמי המשנה והגמרא. לדוגמה: במסכת זבחים נמצא את שיטת רבא בבירור הסוגים השונים של התכוונות בעבודת ה', ובמסכת תמורה – את המחלוקת העקרונית כל כך בין אביי לרבא בעניין סוגים שונים של קדושה בפניית האדם לבוראו. במסכת בכורות מביאה הגמרא לעיוננו סדרת מחלוקות בין ריש לקיש לרבי יוחנן בעניין היחס בין קדושת עם ישראל לבין ערכו הבסיסי-המוסרי של כל אדם, באשר הוא, לפני הא-לוהים. או הבירור המרתק של יסודות הטומאה והטהרה במסכתות כריתות ונידה, המעמיק את הבנתנו בשורשי הקיום ממש: ביחס שבין התהוות החיים לכוחות היצירה והמוות, ואף על מה שמעבר למוות.

למה לנו להמשיך את המידור הזה, המדלדל כל כך את החיות שבנפש? מדוע נסיף לעסוק בתלמוד כאילו אנחנו עדיין בליטא, בבגדד, במרקש – או בסמינר הקונסרבטיבי בניו יורק? בארץ ישראל אנחנו, חילוניים ורתיים כאחד, צמאים לדברי א-לוהים חיים המתהווים בנפש היהודי מתוך המפגש הבלתי אמצעי, והמלא חירות ואחריות, עם שפת התלמוד. סדר קודשים הוא עוד נדבך מרכזי בבניין עדי-עד זה. מתוך סוגיות מרתקות אלה ניטע חלום חדש בנפש, חלום יהודי עתיק שיש לחדשו: החלום על מקדש שיהיה מקדש החיים, הן לעם ישראל והן לעולם כולו. שהרי מתוך הלימוד בסדר קודשים ובמסכת נידה מתברר בצורה שאינה משתמעת לשתי פנים כי לבית המקדש יש פנים רבות ונפלאות, אשר על כולן חשוב לחדש את החלום, וגם לקבוע הלכה חדשה: "גדול חלום שמביא לידי מעשה".

- שרטטתי לעצמי כמה מקווי מתאר של חלום בית המקדש: שיתגלה לעינינו כבוד ה', כמתואר בחנוכות המשכן ובית המקדש הראשון וכפי שזה נראה ל"אַצִּילִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (שמות כד, יא) ולנביאים;
- שנזכה לשמוע שוב את ברכת הכוהנים, הנאמרת עם השם המפורש, בכל יום בשנה;
- שנזכה לשמוע את שירת הלויים מלווה בכלי נגינה לרוב, ומתובלת בקולותיהם המתוקים של פרחי הלויים;
- שיהיה מרכז שבו יתלכדו שבטי ישראל, על דרכיהם השונות, מתוך שאיפה משותפת להעמקת הדעת על רזי התהוות האדם ועל שורש החיים בכריאה כולה;
- שיהיה מקום אשר בו ישבו חכמי ישראל, על גווניהם השונים, ויחדשו את כוח היצירה שבשורש גילוי התורה מתוך ענווה והכנעה, המצמיחים דעת רחבה, ויעצבו חברה יוצרת הרוויה חמלה וחסד;
- שיהיה המקדש אבן שואבת לחכמי העולם ולחסידי האומות שבו יוכלו להתוודע לחוכמת התורה ולהוראותיה באשר לחיים על פי רצון בורא העולם, שיהא הוא "בֵּית תְּפִלָּה... לְכָל הָעַמִּים" (ישעיהו נו, ז);
- שתימלא הארץ ברכת ה' בלחם ובמזון, מתוך שפע החיים שמקורו בגילוי השכינה בקודש הקודשים והתגלמותה בשולחן שבהיכל;
- שיתגלו שורשי הדעת הטמונים במבנה הפלאי ומלא הרזים של המנורה, כדי שנראה עין בעין את הפנים המאירות של חוכמת הבורא;
- שיתברך העולם כולו בברכת השלום העולה מריחות הבריאה, הנישאים ממזבח הקטורת ויורדים בחזרה אלינו מומתקים כדי לבטל את כוחו של מלאך המוות;
- ובעיקר - שיתחזק ויתעצם גילוי עץ החיים המפרה את כוחות היצירה באדם ובעולם כולו, ואת גילוי רצונו של בורא העולם בעצם קיום החיים, שהוא שורש שמו הגדול, שם הוי"ה, המחיה נפש כל חי.

הקדמה: "לעתיד לבוא" – כבר כאן?

תודות

תודתי נתונה למתיו מילר, הבעלים של הוצאת קורן, על המשך התמיכה בפרויקט זה, למרות הקשיים.

- לגילה פייז, העורכת הראשית של הוצאת מגיד, הממשיכה להאמין בפרויקט מיוחד זה.

- לעורכות תמי מגר, יהודית שבתא, דנה רייך ושירה פינסון על הדיוק והבהירות.

- לצוות העיצוב והגרפיקה של הוצאת מגיד על העבודה האיכותית, כתמיד.

- לרב דב כהן ו(שוב) לאהרל'ה אדמנית שבדקו, העירו ותיקנו. אם עדיין נשארו טעויות ואי־דיוקים הרי הם באחריותי בלבד.

- לאשתי ציפי, הנושאת בעול של חיים עם אדם המתנתק מהעולם לשעות של התבוננות, עיון וכתיבה.

- ובעיקר - למלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, על תורתו המופלאה שזיכה אותנו בה ועל דיבורו הפורה והמפרה ומתרבה בברכת חיות נפשנו.

דוב ברקוביץ

תשרי תשע"ח